

INSPIREEREND BERLIJN

In oktober bezocht een bont gezelschap ontwerpers, hoveniers en leerkrachten Berlijn. Deze reis, georganiseerd door Willy Leufgen en Marianne van Lier (Stichting Oase), was bedoeld om te kijken, te leren en inspiratie op te doen over hoe de Berlijners met groen, met name speelnatuur, omgaan. Dat is gelukt!

Tekst en foto's: Machteld Klees

In Berlijn werden we warm onthaald door ontwerper Antje Schwabersberger en door Manfred Dietzen en Ulf Schröder van de organisatie Grün macht Schule. In drie dagen lieten zij ons in verschillende stadsdelen kinderdagverblijven en schoolpleinen zien. De route was zo uitgestippeld dat we onderweg ook een aantal bijzondere parken en groene buurtinitiatieven meepikten.

Zo kwamen we terecht bij de avontuurlijke bouwspelplaats Kolle 37 waar het niet de bedoeling is dat de ouders 'meespelen' maar geacht worden vooraan op het terrein te blijven. De kinderen kunnen zich zonder goedbedoelde raad en hulp van ouders uitleven. Op een vroeger spoorwegemplacement ontstond het Park Am Gleisdreieck. In dit park, met romantisch overgroeide treinrails en seinpalen, bezochten we de 'Rosenduft-garten' waar een Bosnische vrouw met vluchtelin-

gen uit het vroegere Joegoslavië tuiniert. Sociaal contact, vertrouwde tuinwerkzaamheden en trauma-verwerking ineen. Op een oud fabrieksterrein bezochten we de Prinzessengarten, een wonderlijke, prettige plek. Vanwege de vervuilde grond wordt hier alles in bakken geteeld. Pas als je een zelfgebouwd uitzichtpunt opklimt beseft je dat de tuin pal naast de verkeersdrukke van de Moritzplatz ligt. Al deze plekken straalden vooral veel plezier uit in het tuinieren, zo op het oog

Onze begeleiders v.l.n.r. Ulf Schröder, Manfred Dietzen en Antje Schwabersberger

(Foto: Make Nelissen)

niet gehinderd door regels, dankzij aanpakkers die van de vele ‘gaten’ die Berlijn heeft, uitbundig groene plekken maken.

Lopend door Berlijn viel sowieso op hoeveel aangename groene ruimte de stad heeft. Brede stoepen met bomen geven de straten een ontspannen sfeer. De gebouwen in zachte pasteltinten kleuren wonderwel met de herfstkleuren. Waar de ondergrondse U-bahn loopt is bovengronds vaak een groenstrook aangelegd. Aan overdreven geschof-

fel en gesnoei doen de Berlijners niet, ook dat zorgt voor uitbundige, groene plekjes. Naast de vele parken en binnentuinen allemaal bijdragen die deze miljoenenstad (Berlijn telt 3,8 miljoen inwoners) een groene uitstraling en lucht geven.

Grün macht Schule

Begonnen in de jaren ‘80 als actiegroep om meer ruimte voor speelnatuur te krijgen, maakt Grün macht Schule inmiddels deel uit van de Senatsverwaltung für Bildung,

Jugend und Familie (Berlijnse deelstaatministerie). Met een vast team van vier mensen en in samenwerking met vele anderen worden scholen en kinderdagverblijven met adviezen, ontwerpen en bij praktische zaken begeleid. Naast advies is hiervoor ook wat budget beschikbaar. Daarnaast gaan ze creatief om met bijvoorbeeld compensatiegeld voor natuur. Twee medewerkers leiden ons rond. Manfred Dietzen, opgeleid als landschapsarchitect, liet ons de rol van een goed ontwerp

Divers groen v.l.n.r.: bovenop de U-bahn, Rosenduftgarten (met rails), boomhazelaar op schoolplein, Prinzessengarten met teelt in bakken

zien. Ulf Schröder, onderwijzer van z'n vak, liet ons zien hoe de kinderen het ontwerp gebruiken in hun spel en wat dit voor hun motorische ontwikkeling betekent. Deze twee invalshoeken vulden elkaar prachtig aan.

Ontwerper Antje Schwabersberger, geboren en getogen in het voormalige Oost-Berlijn, 'Zonder verhuizen woon ik in nu in een compleet andere stad', maakt vooral buitenruimten voor jonge kinderen, vaak in opdracht van Grün macht Schule. In 'haar' wijk Prenzlauerberg liet ze door haar ontworpen kinderdagverblijven zien. Ook de deelnemers lieten zich niet onbetuigd, er werd levendig uitwisseld!

Echt groene schoolpleinen

De bezochte schoolpleinen waren stuk voor stuk ruimer dan wij

gewend zijn. Bij ons is 3m² per kind een richtlijn, die vaak niet eens gehaald wordt, in Berlijn 5m² per kind. Doordat er meer ruimte is, verspreiden kinderen zich over een groter oppervlak, is er meer ruimte voor verschillend spel en is de druk op het groen minder. We zagen vaak dezelfde sterke soorten struiken terug zoals bosjes met roze-marijnwilg (*Salix elaeagnos* subsp. *angustifolia*). Met opvallend lang, smalle blad een sierlijke verschijning, die net als andere wilgen veel speeldruk kan hebben. De zachte, grijsgroene bladkleur geeft het plein meteen iets vriendelijks en combineert fraai met de geel/oranje herfstkleuren.

Sterke klimmers

Een glansrol is weggelegd voor de klimplanten. Wilde wingerd,

bruidssluier, bosrank zijn soorten die vanwege hun enorme groei-kracht vaak maar mondjesmaat aangeplant worden. Op druk bespeelde plekken is die groei-kracht juist een groot voordeel. Tussen de struiken in geplaat maken ze een bosje tot een dicht geheel. Dat levert mooie combinaties op zoals bosrank die door de wilde rozenstruiken heen groeit. Bruidssluier die als een deken een schuurtje (of iets anders) bedekt. Het hekwerk rondom een trapveldje was volledig begroeid met wingerd, gemengd met klimop en bruidssluier. Behalve dat het mooi staat dempt het ook geluid. De fraaie herfstkleuren van de wilde wingerd, prachtig rood, gaven het nog extra cachet. Niet alleen op schoolpleinen maar ook elders in de stad vielen de vele klimmers op. Langs de gevels van

Sterke klimmers op muren, rond trapveldje en door de struiken heen

Wat kleur en ontwerp doet

huizen, voor het raam langs, hoog tegen blinde muren op groeiend, overal waren 'verticale tuinen' te vinden.

Bomen

Overal in de stad groeien veel bomen, dus ook op de schoolpleinen. Behalve de bij ons ook algemene esdoorns en kastanjes was er ook boomhazelaar, met z'n opvallende vruchten. Verder zie je veel lindes, lijsterbes, sierappels, Amerikaanse eik, haagbeuk. Verschillende soorten door elkaar aangeplant leveren diverse bladvormen en herfstkleuren, waar verzamelende kinderen veel plezier aan beleven. De gele blaadjes bijeen zoeken, of juist de oranje...

Een belangrijk voordeel van bomen is dat ze op een natuurlijke manier zonwering vormen en een verkoe-

lende werking hebben in hete zomers. Dat is op zich al een groot voordeel in de stad maar vooral ook voor buiten spelende kinderen!

De rol van kunstenaars

Veel scholen nodigen kunstenaars uit om samen een project te doen. Niet alleen binnen school, maar ook voor iedereen zichtbaar buiten. Dat pakt goed uit. De kinderen ontwikkelen hun creativiteit en voelen zich betrokken bij hun eigen plek. Dankzij de inbreng van kunstenaars worden technieken gebruikt waar een individuele leerkracht zich minder snel aan waagt, bijvoorbeeld een beeld maken in zacht gesteente, een wandschildering of mozaïek. Ook kan een ontwerp zo net de detaillering krijgen die het af maakt. Het schoolplein wordt er een stuk levendiger en leuker door.

Juist ook bij al wat oudere plekken vestigt zo'n project hernieuwde aandacht op het plein. Dat heeft vaak als neveneffect dat er weer eens extra naar het onderhoud gekeken wordt. Zo versterken de verschillende activiteiten elkaar want alles dat aandacht krijgt groeit!

Veiligheid

Diverse malen zagen we de kinderen buiten spelen. Een feest! Dan zie je pas goed hoe kinderen de ruimte gebruiken, heel verschillend spelen, hoe los materiaal de fantasie prikkelt en hoe de kinderen zelf met veiligheid omspringen. Goed leren observeren zou voor elke ontwerper verplichte kost moeten zijn. Ook van het personeel wordt een andere houding gevergd. De ruime speelplekken met het reliëf en bosjes zijn best onoverzichtelijk, zeker voor een

Diversiteit geeft veel spel mogelijkheden

peuter. Zittend op een stoeltje alles in de gaten houden is niet mogelijk. Personeel moet actief rondlopen en goed kijken hoe er gespeeld wordt en of alles naar wens gaat. Tegelijkertijd is het de kunst om afstand te houden, want zelf spelen, daar draait het om. Zonder voortdurend op de vingers gekeken te worden kun je in je eigen tempo vaardigheden en zelfvertrouwen ontwikkelen. Wat dat oplevert zagen we in het door Antje ontworpen kinderdagverblijf Am Hirschhof. Op de speelplaats, achter het lage, vriendelijk blauw geschilderde gebouw keken we onze ogen uit. Hier klauterden ukjes van een jaar of drie een steil, vier meter hoog klimrek op en af. Zonder angstig toekijkende juf en met de trefzekere bewegingen van kinderen die weten wat ze kunnen. Een meisje bewoog zich soepel via handgreepjes van de ene kant van een speeltoestel naar de andere, met

een valhoogte van gauw een meter of twee. Elders liepen kinderen behendig over een stenen muurtje, waarbij ze uit moesten wijken voor een fikse, doornige rozentak. Waar hier alles dat pijn kan doen of niet lekker is weg wordt gehaald halen ze daar hun schouders op: “Zo’n doorn, daar ga je niet dood aan, daar leer je van!”

Samen werken aan meer ruimte voor natuur en kinderen!

Natuurlijk zijn er allerlei zaken waar we op korte termijn minder invloed op hebben dan we zouden willen. Los daarvan kwamen we heel wat direct bruikbare ideeën tegen.

Zoals:

- De bouwstenen van een speelplek: voldoende ruimte en diversiteit, veel sterk groen, reliëf, verschillende ondergronden. Veel los materiaal om mee te spelen.
- Kijk op goede, diverse speel-

plekken naar hoe kinderen spelen, hun fantasie en de ruimte gebruiken. Onmisbaar voor het ontwerpproces.

- Bij nieuwe scholen voldoende ruimte bedingen, opletten dat als de school groeit het schoolplein niet bebouwd wordt. Extra ruimte creëren door creatief om te springen met ruimte vlakbij de school, zoals plantsoentjes.
- Veel en sterk groen aanplanten, klimmers gebruiken, afwisselende boomsoorten. Niet bang zijn voor stekels.
- Gebruik maken van potjes en compensatiegelden voor groen en klimaatadaptatie.
- Kunstenaars betrekken bij speelplekken. Werken met kleur, aandacht voor details.
- Minder angst voor risico's, de kinderen in Berlijn laten zien dat het kan!